

הכנס המדעי ה-19

מחקר, עיון ויצירה באורנים – תשע"ח

חינוך ופדגוגיה I

יו"ר: ניר מיכאלי

Deborah Dubiner, Inas Deeb & Mila Schwartz

גורמים התורמים לרצון לתקשר בשפה שנייה בקרב ילדים בגן דו-לשוני בישראל

Factors Involved in Willingness to Communicate Amongst Children in a Bilingual Kindergarten

מטרת תוכנית הלימודים בגני הילדים הדו-לשוניים (עברית-ערבית) בישראל היא לשלב בהוראה את שפות האם של ילדים דוברי עברית ודוברי ערבית. לפיכך, ההוראה והפעילויות המתקיימות בגן מועברות על-ידי צוות שכולל מורה דו-לשוני הדובר עברית מלידה (המייצג מודל לחיקוי בעברית), מורה דו-לשונית הדוברת ערבית מלידה (המייצגת מודל לחיקוי בערבית), וסייעות דו-לשוניות. המטרה העיקרית של תוכנית כזו היא לעודד יחסים בין-מגזריים טובים באמצעות מודעות תרבותית (cultural awareness) ומיומנות תקשורתית (communicative competence) בין-תרבותית.

לשם כך, חשוב לא רק שילדים יהיו חשופים לשתי השפות בגן, אלא גם שיצליחו לעשות שימוש פעיל ומאוזן בשתי השפות. ברם, מחקרים מעידים שמורים לילדי גן, אפילו ילדים צעירים מאוד, מתמודדים עם קשיים בהשגת מטרה זו. הסיבה העיקרית לכך היא מחסור בהזדמנויות של דוברי השפה השלטת בחברה הרחבה (עברית) לשמוע ולהשתמש בערבית בהקשרים ובמצבים טבעיים מחוץ לכותלי הגן.

במחקר המוצג כאן בחנו גורמים הקשורים לפרקטיקות הוראה והקשרי למידה בגן שהיו עשויים להשפיע על נכונותם של הילדים להיות חשופים לערבית ולהשתמש בה באופן פעיל בגן. בהקשר זה, מטרת הצוות החינוכי בגן הייתה ליצור תנאים מתאימים להפקת ערבית כשפה שנייה, ופעילויות שיעודדו את השימוש בשפה בקרב הילדים.

שאלות המחקר שהנחו את המחקר היו: (1) אילו אסטרטגיות הוראה הובילו לשימוש בערבית? ו-(2) אילו מצבים בהקשר הכיתתי הגבירו את נכונותם של הילדים לתקשר בערבית?

במחקר השתתפו ילדים מכיתה אחת של גן דו-לשוני בצפון הארץ ושני מוריהם הדו-לשוניים. המתודולוגיה הייתה משולבת וכללה תצפיות שבועיות בגן במשך שישה חודשים, סרטי וידאו המראים את חיי הגן, רישומי מחקר בזמן התצפיות, ראיונות עם הצוות ומבחני שפה. נעשו ניתוחים כמותיים ואיכותניים.

מן הממצאים אנו למדים שהצוות החינוכי משתמש במגוון אסטרטגיות כדי לעודד הפקת שפה שנייה, החל מבקשות מפורשות וכלה בעידוד עקיף לשימוש פעיל בשפה הערבית. כמו כן, זיהינו רמת יעילות שונה של פרקטיקות חינוכיות ואסטרטגיות שונות שבהן נקטו המורים.

מילות מפתח: סוכנות המורה, חינוך דו-לשוני, אסטרטגיות הוראה, נכונות לתקשר בשפה שנייה, פדגוגיה ביקורתית

גן ים : מחזון למציאות

Seashore Preschool Teaching: From Vision to Reality

תארו לעצמכם ארגז חול ענקי בו ילדים מתנסים, לומדים, חוקרים, מגלים ידע, תובנות וגילויים מדעיים על העולם הסובב אותם, כל זאת מתוך קשר בלתי אמצעי לסביבה הטבעית.

ללמידה חוץ-גנית יש חשיבות עצומה על עיצוב אישיותו של הילד בגיל הרך. הילדים בגיל הרך מסוגלים להבין ולקלוט את העולם דרך חושיהם, והלמידות המהותיות שלהם תהיינה דרך התנסות חושית נועית ומשחק. חשיבות הלמידה בחוץ נעה בין שני מושגים הופכיים: גישת הביופיליה - גישה הדוגלת באהבה הטבעית ובחיבור הטבעי לטבע שיש לילדים, ואקופוביה - הפחד מהתמודדות עם בעיות העולם הטבעי, פחד הנובע מצמצום משך זמן שהייה בחוץ ובשל כך הפחתת האינטראקציה עם הטבע.

החזון של גן הים הוא גן ילדים שהלמידה בו מתנהלת בחוף הים. סדר היום זהה לסדר היום של גן הממוקם בתוך מבנה ואף תכניו זהים. גן הים נולד מתוך הבנה שבעולם המתפתח נדרשת מהילדים גמישות מחשבתית, יצירתיות ויכולת לבצע דברים מוחשיים. הסביבה הטובה ביותר לחשוף אותם לצרכים אלו, היא הסביבה הטבעית של עולמנו, לחבר אותם אל הטבע ואל הראשוניות באופן בלתי אמצעי.

גן הים מתנהל החל משנת הלימודים תשע"ז ונמשך בשנת הלימודים הנוכחית. פעמיים בשבוע, ילדי הגן יחד עם ד"ר שפיר, צוות הגן והורים מלווים, מגיעים לגן הים ולוקחים חלק בפעילויות ייחודיות לחוף הים: חישה והתמודדות עם מצע החול, איסוף פלטי ים ולמידתו, משחקים, מחקרים ובניות ייחודיות לחוף הים, ועוד. היתרונות הם למידה חושית נועית בלתי פוסקת, יכולת העצמת ילדים עם קשיים בסביבה הפתוחה, העברת אחריות ועצמאות לילדים, למידה על גבולות פנימיים ללא צורך בגבולות פיזיים להמחשה.

הקושי הגדול שאנו, הצוות וההורים, עדיין חווים, הוא בהיפוך המחשבתי של יציאה מאזור הנוחות של גן הילדים לסביבה הדורשת הרבה יותר התאמות והעברת אחריות לילדים. מסביבה מגוננת ועוטפת בתוך גדרות, לסביבה הדורשת מהילדים הצבת גבולות פנימיים וחיצוניים לעצמם. ההתמודדות היא אישית, צוותית, מערכתית ומול קהילת ההורים. אך ככל שאנו מתמידים, כך אנו לומדים, מפיקים לקחים ומתמודדים.

היוזמה החינוכית של גן הים זכתה במענק של "הקרן לעידוד יוזמות חינוכיות" בסך של 12,000 ₪.

מילות מפתח: גן ים, למידה חוץ-כיתתית, ביופיליה

ייצוגים ייחודיים בפתרון בעיות מתמטיות של תלמיד מחונן לקוי למידה
Unique Representations of Mathematical Problem Solving of an
LD Gifted Junior High Student

תלמידים מחוננים שהם גם לקויי למידה זכו להכרה בעשור האחרון באמצעות מספר מחקרים מקיפים שבנו מסגרת תאורטית ופרקטית המגדירה את המחוננות ואת הלכות כמתקיימות בו זמנית. לקבוצה זו של תלמידים יש יכולות גבוהות בחשיבה מופשטת ויצירתיות בהצגת תוצרי למידה, ומאידך חסרות להם מיומנויות כמו ביטוי מילולי שוטף, קריאה רהוטה וכתובה תקינה.

בנוסף, דרכי הייצוג שלהם לפתרונות לבעיות מתמטיות, עלולות להיות מסורבלות ועמוסות סמלים, שונות מהמקובל בגיל או בתוכנית הלימודים תלויה הכיתה, כך שהמורים עלולים לא להבחין ביכולתם הגבוהה. תלמידים מחוננים לקויי למידה, עשויים להצטיין בייצוגים גרפיים ייחודיים כפתרון לבעיות מתמטיות, אך הם עלולים לא לתווך כראוי באופן מילולי את הייצוגים כפתרונות, ולכתוב בצורה לא נכונה יחסים מתמטיים ולהתכוון ליחסים הולמים. אירועים כאלה גורמים לכך שהסביבה לא מבינה את הפתרון המוצג מפאת הניסוח המילולי או הכתוב, ואותם תלמידים מחוננים שהם לקויי למידה מפסידים הכרה ביצירתיות של פתרונם, ומחמיצים את המשך ההתפתחות של תהליך פתרון הבעיות הייחודי להם.

המחקר הנוכחי ליווה תלמיד מחונן לקוי למידה בתחום הכתיבה והקריאה לאורך שנת לימודים אחת. במהלך שלושת החודשים הראשונים של שנת הלימודים, רשמה המורה המלווה לעצמה את מאפייניו כפותר בעיות במתמטיקה, ובמהלך ארבעת החודשים הבאים התבצעו שיעורים פרטניים בהם עקבה המורה אחר תהליך פתרון בעיות מתמטיות לא שגרתיות אצל התלמיד.

ממצאי המחקר מצביעים על תהליכים מעגליים של פתרון בעיות לא שגרתיות של תלמיד מחונן. תהליכים מעגליים היוצאים מנקודת מוצא אחת, מתפתחים לכיוונים שונים ומגוונים של רעיונות וחוזרים לנקודת המוצא לצורך תיקון, בקרה או הרחבה, בהתאם לבעיה. תהליכים אלה מאופיינים בו זמנית באי יכולת להביע בשפה כתובה או דבורה רעיונות מתמטיים, מול יכולת גבוהה להביע באופן גרפי או באופן סימבולי אלגברי רעיונות מתמטיים מופשטים.

ניתוח הנתונים התמקד בהבנת הייצוגים הגרפיים שהתלמיד הציג לאורך הפתרונות. מניתוח הייצוגים עולה, כי באמצעות הייצוג הגרפי, התלמיד המחונן מבטא כל מה שאינו מסוגל לבטא באופן מילולי או בשפה טבעית כתובה. בנוסף, לייצוגים הגרפיים של התלמיד המחונן יש מבנה גמיש וייחודי. התלמיד מייצג באופן גרפי את רעיונותיו ומצליח לבטא בתוך הייצוג כל רעיון, לחזור בו באמצעות "דיון" בתוך הייצוג ולבקר את רעיונותיו. הייצוג הגרפי של התלמיד המחונן הוא משמעותי מאוד עבורו. הוא מתבונן בו ומסוגל לבטא בו זמנית רעיונות מתמטיים מקבילים.

מילות מפתח: מחוננות ולקויי למידה, ייצוגים גרפיים מתמטיים, פתרון בעיות במתמטיקה